

Újabb adatok a mesterséges remanencia-szelvényezéshez

Dr. CSÓKÁS JÁNOS — Dr. TAKÁCS ERNŐ

Fúrólukokban történő radiális felmágnesezéssel megegyező irányú térerősség-különbség mérése igen egyszerű remanencia-karottázs műszer készítését teszi lehetővé. A várható anomáliák hazai vasérc, bauxitok és vulkáni képződmények esetén jól mérhető nagyságúak.

Zur Messung der Feldstärke-Differenz, die sich im Bohrloch in Richtung einer radial erfolgten Magnetisierung einstellt, kann man eine recht einfache Remanenz-Karottage-Einrichtung konstruieren. Die zu erwartenden Anomalien sind im Falle der einheimischen Eisenerze, Bauxite und vulkanischen Bildungen gut Messbar.

Измерение разности напряженности поля, совпадающей по направлению с радиальным намагничиванием, проводимым в скважине, позволяет создать весьма простую аппаратуру для каротаж скважин по остаточному магнетизму. В условиях залежей железных руд, бокситов и вулканических образований Венгрии ожидаемые аномалии отличаются величинами, пригодными для измерения.

Egy közleményünkben rámutattunk az ezer oersted nagyságrendű mágneses terekkel mesterségesen létrehozott izotermális remanens mágnesezettség alkalmazhatóságára fúrólukszelvényezésben (1). Ez az újabb paraméter lehetőséget nyújt kis szuszeptibilitású vasérc- és bauxit-telepek mágneses szelvényezésére, de a vasásványok gyakori előfordulása miatt réteggkorrelációs feladatok megoldására is megfelelőnek látszik.

Különösen előnyös a remanencia-szelvényezést szuszeptibilitás-méréssel kombinálni, mert ezáltal az azonos remanenciával, de eltérő szuszeptibilitással — vagy fordítva — rendelkező kőzetek jól elkülöníthetők.

A következőkben a szelvényezés gyakorlati megvalósításának egy lehetséges változatával, a szűkes mágnesező térerősség értékének, valamint a különböző kőzetekben várható anomáliák nagyságának megítélésével foglalkozunk. Ez utóbbiak képezik a mérőegységek megtervezésének kiindulási alapját.

1.

A szelvényezés során a fúrólukban a remanens mágnesezettség által létrehozott és a földi térerősségre szuperponálódott vertikális, vagy horizontális térerősséget kell mérni attól függően, hogy a felmágnesezés a lyuk tengelyének irányában, vagy radiálisan történt.

A radiális irányú felmágnesezés nagyobb anomáliát biztosít, ekkor azonban a lyukműszer által regisztrált térerősség, amely a földi térerősség vízszintes összetevőjéből és a remanens mágnesezettség lyukon belüli térerősségéből tevődik össze, a felmágnesező és mérő egységeket tartalmazó szonda elfordulása miatt jelentősen változik a szonda orientációjától függően is.

Automatikusan tájolt mágnesező és mérőegységek használata helyett egyszerű megoldásként kínálkozik a mágnesezésnek megfelelő radiális irány menti két pont között a horizontális térerősség különbségének mérése. A mágnesező és mérőegységek közötti kis távolság, valamint elegendően nagy felmágnesezett

felület biztosítja, hogy a felmágnesezés és a térerősségkülönbség mérése a lyuk falának ugyanazon részénél történjék a szonda esetleges kisebb elfordulása esetén is.

A fúrólukat ugyanis, a réteghatároktól távol, homogén mágneses közegben levő végtelen hengernek tekinthetjük. Ezen belül, a Laplace-egyenlet megoldásából a határfeltételek figyelembevételével, a földi tér erőssége

$$\bar{H} = \bar{H}_0 \frac{2}{1 + \frac{\mu_1}{\mu_2}}, \quad (1)$$

ahol H_0 – a földi térerősség vízszintes összetevője a kőzetben,

μ_1 – a fúrólukat kitöltő anyag permeabilitása,

μ_2 – a kőzet permeabilitása.

A $\bar{H}$ térerősség a vizsgált pont helyzetétől független érték (2).

A remanencia által létrehozott teret (H_r) pedig a felületi (σ_m) és a térfogati pólussűrűséggel (ρ_m) írhatjuk le (3).

$$\bar{H}_r = \frac{1}{4\pi} \int_V \frac{\rho_m(r, \varphi) dv}{r^2} \bar{r}_1 + \frac{1}{4\pi} \int_F \frac{\sigma_m(r, \varphi) df}{r^2} \bar{r}_1, \quad (2)$$

ahol V – a felmágnesezett térfogatot,

F – a felmágnesezett lyukfelületet,

r és φ – a lyuk tengelyéhez tartozó hengerkoordinátákat,

r_1 – a kérdéses pontot és az elemi térfogatot összekötő egyeneshez tartozó egységvektort jelenti.

A (2) egyenletből látható, hogy a remanens mágnesezettség által a fúrólukban létrehozott térerősség az r távolsággal változik.

Az (1) és (2) egyenlet szerint a mágnesezésnek megfelelő radiális irányban két pont között mért térerősségkülönbség csak a remanens mágnesezettség függvénye.

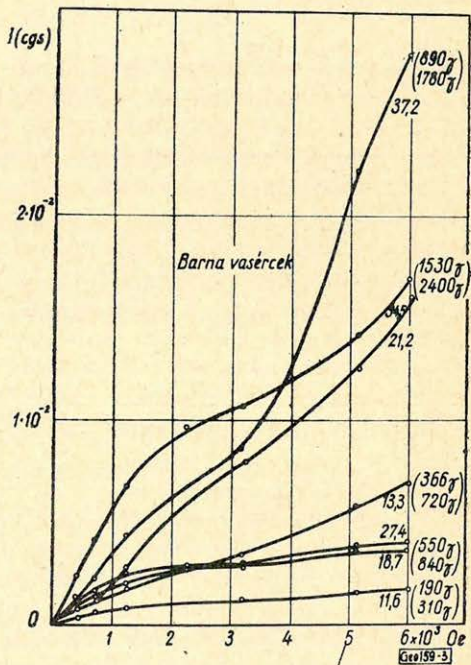
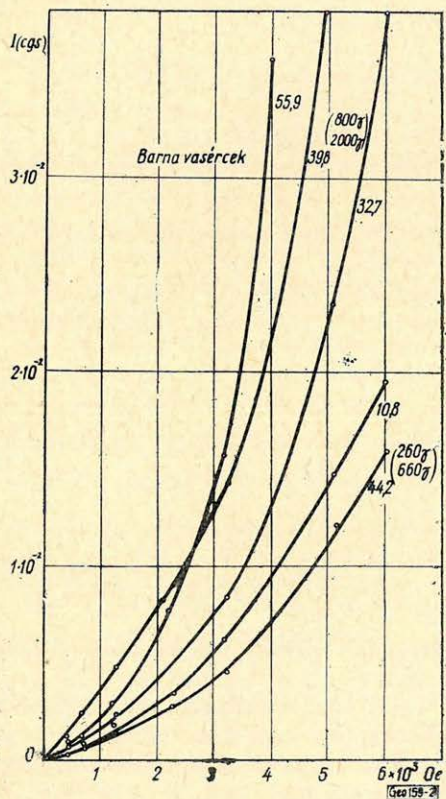
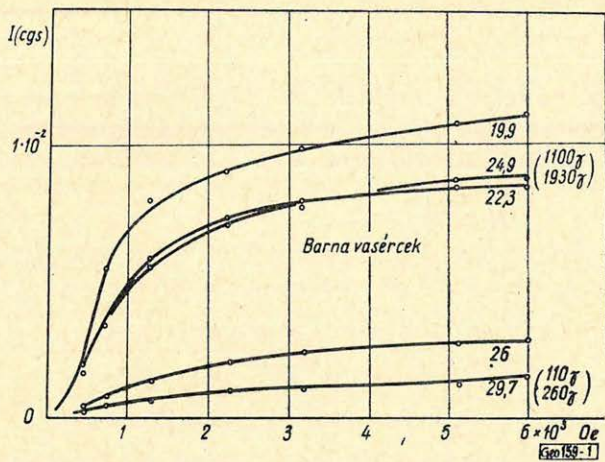
2.

A felmágnesezéshez szükséges térerősség megítélésére néhány kőzetre megvizsgáltuk az izotermális remanens mágnesezettség (I) alakulását a mágnesező térerősség (H) függvényében.

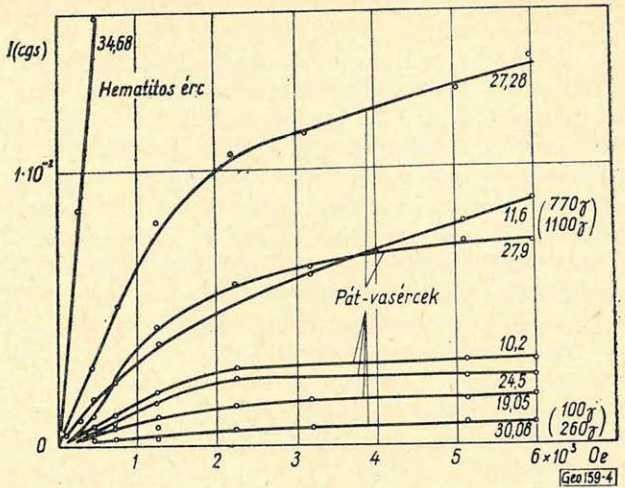
A remanens mágnesezettséget a kőzetminták homogén térben történő felmágnesezése után asztatikus magnetométerrel mértük. Mint hivatkozott közleményünkben említettük, karottálásnál a felmágnesezés és a mérés között eltelt rövid idő alatt a mágnesezettség állandónak vehető.

Vizsgálataink elsősorban rudabányai vasércekre terjedtek ki, melyek részben pátvasérc, barna vasérc, valamint hematitos ércek voltak.

A barnavasérc mágnesezési görbéi az 1–3. ábrán láthatók. A görbék mellé írt számok a kémiai analízis útján meghatározott százalékos vastartalmat jelentik. A mintákat az $I-H$ görbék jellege szerint csoportosítottuk. Ezek alapján kétféle vasásvány-összetevő jelenlétére következtethetünk. Az egyik ásványtípus elemi mágneses momentumai már 3000 oersted-nél megközelítőleg a mágnesező térrel párhuzamossá rendezhetők, míg a másiknál ezt még 6000 oersted-nél sem lehet elérni. Az 1. ábrán szereplő minták főként az előbbi, a 2.

4. ábra
 Фиг. 4
 Fig. 4.

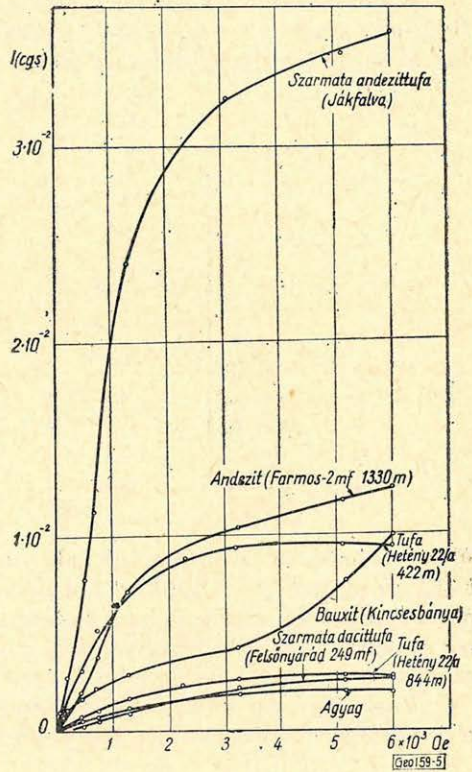

ábrán levők főként az utóbbi, a 3. ábrán bemutatottak pedig mindkét tulajdonságú ásványokat tartalmaznak.

A 4. ábrára a pátvasérc és egy savanyú, szilikátos, hematitos érc mágneszési görbéjét hordtuk fel. Az utóbbi különösen jól mágnesezhető. Ezek a kőzetek egységesen kisebb térerősségeknél telítődő ásványmódosulatokat tartalmaznak.

Remanencia szempontjából eltérően viselkedő módosulatok ásványtani azonosítását illetően úgy véljük, hogy a 2. és 3. ábrán a nagyobb térerősségeknél telítődő összetevő szideritből és ankeritből másodlagos folyamatok során keletkező limonit lehet.

Néhány más kőzet mágneszési görbéje látható az 5. ábrán. A vizsgált vulkáni kőzetek közül nagy remanens mágnesezettséggel tűnnek ki az andezittufák. Kisebb a dacit- és még kisebb a riolitufák mágnesezhetősége. Felmágnesezhetők még a vizsgált bauxitok, telítés szempontjából ugyancsak két eltérő összetevővel, sőt az agyagok is.

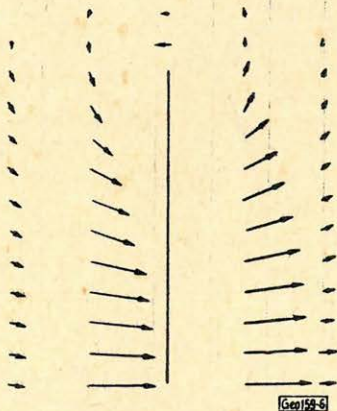
5. ábra
 Фиг. 5
 Fig. 5.

A mágnesezési görbékéből megállapítható, hogy a legtöbb kőzettípusnál kb. 2000 oersted mágnesező térerősség már biztosítja a remanens mágnesezettség telítéséhez közeli és a maximálistól nem sokkal eltérő indikációt adó értékét. A térerősség további növekedése már csak viszonylag kisebb mérvű mágnesezettség-növekedéssel járna. A bauxitokban és egyes barnavasércekben jelenlevő és nagyobb térerősségeknél telítődő módosulat kimutatására azonban legálább két különböző mágnesező térerősséggel történő mérésre lenne szükség.

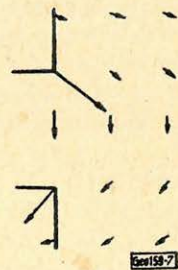
A fentiek szem előtt tartásával vizsgálatokat folytattunk a karottázs-szondában alkalmazható mágnesező egység kialakítására. Ezt célszerű lenne úgy kiképezni, hogy csak radiális mágnesezettséget hozzon létre.

Keresztirányban felmágnesezett ellipszoid alakú permanens mágnesekkel célhoz érünk (6. ábra). A szondák átmérője korlátozza a mágnes méreteit, emiatt rúd alakú mágnessel nem biztosítható a szükséges térerősség. Pl. egy 6,5 cm hosszúságú nagy, és 4,5 cm kis tengellyel rendelkező, de a térerősség nagysága szempontjából kedvezőbb, hosszirányú mágnesezettséggel bíró 15 000 cgs momentumú Alnico-5 permanens mágnes a végétől 3 mm távolságban mindössze 855 oersted térerősséget adott. Bár ez is jelentős remanens mágnesezettséget hoz létre, még nem teszi lehetővé a kínálkozó lehetőségek kihasználását.

Légréssel rendelkező mágneses körökkel azonban – a tisztán radiális irányú erővonalkép rovására – 2–3000 oersted maximális mágnesező térerősség könnyen biztosítható. Erre az esetre a térerősség eloszlását a 7. ábra mutatja.

6. ábra
Φuz. 6
Fig. 6.

7. ábra
Φuz. 7
Fig. 7.

Mint várható, és ezt méréseink is bizonyítják, a lyukon belüli térerősség kialakításában elsősorban a lyukfal közelében levő vékony kőztfalnak van szerepe, ezért lyukfalhoz szorított légrés esetén az elemi dipólusok átrendezésében a légrés szélén a vízszintes iránnyal 45°-ot bezáró térerősség lesz döntő. A mért hatás szempontjából eddigi kísérleteink szerint 2 cm-es légrés bizonyult optimálisnak.

Várható, hogy váltakozó és állandó mágnesező tér együttes alkalmazásával a remanens mágnesezettség nagyobb lesz.

4.

Vizsgálataink további része az egyes kőzettípusok által létrehozott anomáliák megítélésére vonatkozik, ami a térerősségmérő szondák tervezéséhez nyújt adatokat.

A fúrólukát és környezetét két koncentrikus műanyaghenger közé helyezett porított kőzetmintával modelleztük. A hengerek átmérője 10 és 20 cm volt. A felmágnesezést az előzőekben említett permanens mágnessel – a lyuk tengelyére merőleges nagy tengellyel – majd 2 cm-es légréssel rendelkező mágneses körrel végeztük. A felmágnesező egység a kőzetmintából a műanyaghenger falvastagságának megfelelő 3 mm távolságban volt. A kőzetfalnál a térerősség 850, ill. 1900 oersted volt. A lyukat modellező belső hengerben torziószálas magnetométerrel – amelyhez viszonyítva a modell eltolható volt – a felmágnesezett falrészről 1 és 4 cm-re mértük a térerősséget. A kétféle mágnesezéssel kapott és a porított minta, valamint a kőzet sűrűségének hányadosával korrigált térerősségkülönbségek értékei az 1–5. ábrákon az egyes kőzetek mágnesezési görbéi mellett zárójelben láthatók. A felső adatot nyitott, az alsót légréssel rendelkező mágneses körrel kaptuk.

IRODALOM

- [1] Csókás–Takács: Mágneses fúróluk szelvényezési módszer vasérckutatásra és rétegazonosításra. Bányászati Lapok, 1966. 1. sz. 22–25 p.
- [2] Csókás–Takács: Mágneses fúrólukszelvényezés mesterséges remanencia útján. Megjelenőben a Nehézipari Műszaki Egyetem Idegennyelvű Közleményeiben.
- [3] D. Corson and R. Lorrain: Introduction to Electromagnetic Fields and Waves. London, 1962. pp. 262.